

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ
ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОЛОРАТИВНИМ
КОМПОНЕНТОМ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи
8.0358 – з/а
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно), перша -
англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Нагайська Діана Іванівна

Керівник к.п.н., доц. Іваненко С.В.

Рецензент к.філ.н., доц. Шевчук О.В.

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – стор. 53, джерел 89.

Об'єкт дослідження становлять фразеологізми сучасної англійської мови, у структурі яких присутні назви кольорів.

Предметом дослідження є семантика фразеологізмів із компонентом на позначення кольору та специфіка їх функціонування, характерні ознаки фразеологізмів з колоронімами.

Мета роботи: проаналізувати структурно-семантичні та функціональні особливості фразеологічних одиниць з компонентом найменування кольору в англійській мові.

Отримані результати: Термін «колоронім» включає в себе окремі лексеми, словосполучення, терміни, ідіоматичні вирази, за допомогою яких передається значення кольорів або відтінків. Автор виділяє колороніми різних рівнів у структурі лінгвокольорової системи, у тому числі колороніми п'ятого рівня (гіпоніми базових колоронімів), до складу яких входять застарілі, нечастотні, а також спеціальні колороніми, які можуть використовуватися в складі термінів і номенів у різних сферах професійної діяльності й повсякденному житті, пов'язаних з кольороназвою (дизайн, живопис, реклама, матеріали, продукти харчування, тваринництво, будівництво, виробництво косметичних засобів та ін.). Зазначимо, що фразеологізми слід вивчати не самі по собі, не ізольовано, а в тісному зв'язку з іншими одиницями мови. Сполучаючись у процесі мовлення зі словами, словосполученнями, вони виступають органічними елементами цілісної комунікативної одиниці, беруть активну участь у формуванні її змісту, надають йому особливої виразності, яскравого стилістичного забарвлення.

Ключові слова: *фразеологізм, одиниця, колоронім, структура, семантика*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1 Фразеологічні одиниці як стійкі сполучення слів	6
1.2 Класифікації фразеологічних одиниць	12
1.3 Образність та експресивність фразеологічних одиниць	17
1.4 До питання визначення поняття «колоронім»	19
РОЗДІЛ 2 СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОЛОРАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	27
2.1 Структурні особливості фразеологізмів з колоративним компонентом та джерела їх походження Структурні особливості фразеологізмів з колоративним компонентом та джерела їх походження	27
2.2 Семантичні особливості фразеологічних зворотів з колоративним компонентом	37
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
SUMMARY	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Фразеологія як частина мови яскраво виявляє самобутність мови, її специфічний колорит, лад народного мислення, зокрема образний. Коріння фразеології сягає живого мовлення, тому фразеологічні засоби мови є її національним обличчям, національним духом мови. Фразеологізми - це мовне багатство, у якому закарбовано етнокультурне обличчя нації. Мовна свідомість, індивідуальне мовомислення, що важко піддається поясненню, часто оперує фразеологізованими сполуками. Ґрунтовне вивчення фраземного складу конкретних мов показало, що фраземіка становить систему, тобто сукупність взаємозумовлених чи певним чином упорядкованих елементів, що утворюють єдність.

У мові виявляється ментальність народу, оскільки життя народу діє через унікальну душу певної культури (особистості), а це обумовлює специфіку світовідчуття та світосприйняття особистості, що, у свою чергу, привертає дослідника до вивчення фразеології за тематичними групами, кожна з яких має специфічні особливості.

Дане дослідження присвячене фразеологічним одиницям з колірним компонентом, у яких відбито національну психологію англійського народу, зокрема внутрішній світ мовця. Пізнати людину - пізнати зміст, закладений її мові. Однією з істотних властивостей об'єктів матеріального світу є колір, який усвідомлюється на рівні зорового відчуття завдяки здатності людини до мислення. З психології відомо, що сприйняття кольору викликає конкретизовані специфічні зміни у психічному світі людини. Їхня інтерпретація спричиняє появу чітких асоціацій з певним кольором, що визначає вагому роль кольору у символіці різних народів світу. Вплив кольору на свідомість людини та її світовідчуття можна простежити зокрема, у стародавніх міфах, народних приказках, казках, пам'ятках духовної

культури тощо. Семантика кольору покликана підкреслити соціальне становище людини, її психологічний стан. Все вищезгадане свідчить про те, що аналіз сутності різноманітних фразеологізмів англійської мови, що містять позначки кольору, є важливим інструментом вивчення англійської мовної культури, підґрунтям для зіставлення української та англійської мовних традицій.

Розробкою питань теорії фразеології займалися В.В.Виноградов, Є.Д.Поливанов, Л.А.Булаховський, В.Л.Архангельський, В.М.Мокієнко, В.П.Жуков, О.М.Мелерович, В.Г.Гак, Л.Г.Скрипник, М.Ф.Алефіренко, Л.Г.Авксентьєв, М.Т.Демський. Такі лінгвісти як О.І.Смирницький, О.В.Кунін, Н.М.Амосова, А.І.Альохіна досліджували фразеологію англійської мови. Серед західних мовознавців слід відзначити Ш.Баллі та Л.П.Сміта. Вивченням фразеологізмів, що містять позначки кольору займалися такі мовознавці: І.П.Гавриляк, Н.Д.Кулік. Фразеологізми з колірним компонентом досліджували у своїх працях та вчені як: О. М. Дзівак, В. І. Крепель, О. П. Пророченко, Т. Б. Парфьонова. О. А. Зубач та багатьох інших.

Мета дослідження: проаналізувати структурно-семантичні та функціональні особливості фразеологічних одиниць з компонентом найменування кольору в англійській мові.

Завдання дослідження:

- 1) розглянути місце фразеологізмів у системі мови;
- 2) дослідити значення колоронімів в складі фразеологізмів;
- 3) розкрити метафоричну, метонімічну та асоціативно-образну природу фразеологічних одиниць з компонентом найменування кольору в англійській мові;
- 4) проаналізувати структурно-семантичні особливості та функціонування фразеологічних одиниць з компонентом найменування кольору.

Об'єкт дослідження становлять фразеологізми сучасної англійської

мови, у структурі яких присутні назви кольорів.

Предметом дослідження є семантика фразеологізмів із компонентом на позначення кольору та специфіка їх функціонування, характерні ознаки фразеологізмів з колоронімами.

Матеріал дослідження. Матеріалом дослідження стали фразеологізми з компонентом найменування кольору з словника Oxford dictionary of English Idioms, Большого англо-русского словаря А.В.Куніна та фразеологічного словника української мови (В.Д. Ужченко), англо-українського фразеологічного словника (К.Т. Баранцев).

Методи дослідження. В ході дослідження були використані наступні методи: метод суцільної вибірки, метод прямого аналізу та синтезу, індукція та дедукція.

Структура роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Фразеологічні одиниці як стійкі сполучення слів

В нашому дослідженні нас, перш за все, цікавлять компоненти, які позначають колір. Як показують факти, до складу ФО входять найчастіше елементи, що позначають ті відтінки спектру, які мають найдавніше походження (чорний, білий, червоний, синій, зелений, жовтий, коричневий). Частково це пояснюється тим, що самі фразеологізми з цими компонентами відрізняються тривалою історією функціонування в мові.

Яскравим прикладом ФО, що має давнє коріння, можна вважати зворот *white elephant*, який у сучасній англійській мові має значення «подарунок, якого важко позбутися, який приносить більше проблем, ніж користі». Даний фразеологізм має легендарне походження: вважалося, що раджа Сіаму дарував білого слона ворогам, котрих хотів розорити. Адже в Індії і на Цейлоні слон вважався священною твариною, яку не можна було використовувати як робочу. Крім того, догляд за цією твариною дуж дорого обходився для її власників. Окрім цього, давнє походження мають ФО біблійного походження та суто англійські звороти.

Філологічні дослідження колористики мають тривалу історію та представлені різними підходами, методами і завданнями. Аналіз лексико-семантичної групи кольору проводиться на матеріалі багатьох мов у таких напрямках: зв'язок і взаємодія між концептуалізацією кольору носіями мови і розвитком словника кольороназв у мові (Б.Берлін, П.Кей,), колір у світлі психолінгвістики (О.П.Василевич, Р.М.Фрумкіна,), структурний і семантичний аналіз кольоропозначень (А.П.Кириченко, Т.В.Пастушенко), історія виникнення та розвитку колірних лексем (М.І.Чикало, О.М.Дзівак),

кольоропозначення у художньому мовленні (Д.Ален, Г.Еліс, А.П.Критенко, І.М.Бабій) та ін. Колоративи-компоненти ФО були предметом аналізу Т.Б. Парфьонової, Т.В. Білоха описував семантичну парадигму колірних ФО. Однак і на сьогодні проблема дослідження фразеологічних одиниць з компонентом найменування кольору на матеріалі англійської мови залишається недостатньо дослідженою.

Фразеологія - це найбільша скарбниця і неминуща цінність будь-якої мови, яка відображає світ почуттів, образів, оцінок того чи іншого народу, вона самим безпосереднім чином пов'язана з культурою мови. Предметом вивчення фразеології в першу чергу є фразеологічна одиниця. Розглянемо це поняття.

Слід зазначити, що на сьогодні не існує єдиного визначення поняття "фразеологічна одиниця". Різні лінгвісти вживають різноманітні терміни (фразеологічна одиниця, фразеологізм, фразема, ідіома, фразеологічний зворот, стійке словосполучення та ін.) для позначення одного і того ж поняття. Як правило, поняття "фразеологічна одиниця" та "фразеологізм" ототожнюються.

У лінгвістиці відомі понад 20 визначень фразеологічної одиниці, але жодне з них не знайшло загального визнання. Деякі мовознавці справедливо вважають, що визначення фразеологічної одиниці таке ж складне, як і визначення слова. Ця складність полягає насамперед у тому, що і для слова, і для фразеологізму важко встановити спільні риси, які можна було б віднести до кожного з них без винятку.

Термін "фразеологічна одиниця" був введений В. В. Виноградовим і мав використовуватися для позначення тих сполук, які не утворюються в процесі мовлення, а відтворюються за традицією. Отже, відтворюваність, на думку вченого, є основною ознакою фразеологізму [Виноградов, с. 59-62].

Б. О. Ларін [Ларин] під фразеологічними одиницями розумів такі стійкі словосполучення які характеризуються втратою первісних реалій і появою нового метафоричного значення.

О. М. Бабкін [Бабкин] розглядає фразеологічну одиницю як "таку одиницю мови, якій властива цілість, що виникає у результаті послаблення лексичного значення у слів її компонентів".

С. Г. Гаврін [Гаврин] вважав, що фразеологічна одиниця - це відтворювана загальноживана мовна одиниця, цілісна за своїм значенням і складена з двох і більше повнозначних слів. Схожої думки дотримується М.Шанський, який визначає фразеологічну одиницю як відтворювану в готовому вигляді одиницю мови із двох і більше наголошуваних компонентів слівного характеру, фіксовану (тобто постійну) за своїм значенням, складом і структурою [Шанский].

В. П. Жуков фразеологізмом називає "стійку, нарізно оформлену відтворювану одиницю мови, наділену цілісним (або рідше, частково цілісним) значенням і здатну сполучатися з іншими словами" [Жуков, с. 6].

Отже, вслід за В. П. Жуковим під фразеологічною одиницею (далі - ФО) розуміємо окрему, самостійну одиницю мови, здатну, як і інші мовні одиниці, виражати свою семантику, вступати з іншими одиницями мови в смислові та граматичні зв'язки, а значить мати граматичні категорії, виконувати в реченні відповідну синтаксичну функцію.

ФО відзначаються рядом ознак, що дозволяють вважати їх самостійними одиницями мови, відмінними від інших лінгвістичних одиниць - від слова, звичайного словосполучення, речення, - хоч вони мають з останніми немало спільного: будучи складним цілим, і ті й інші не конструюються щоразу в процесі мовлення, а відтворюються як готові значеннєві одиниці; і ті й інші (у своїй переважній більшості) відзначаються стійкістю складу й структури.

Такими ознаками є: 1) своєрідне вираження на фразеологічному рівні загальномовних закономірностей, що зумовлюються місцем фразем у системі мови та характером їх взаємодії з одиницями інших рівнів; 2) наявність у фразеологізмах ознак, спільних для всіх одиниць даного класу, які, виражаючи їх внутрішні закономірності становлять специфіку

фразеологічної підсистеми мови; 3) відмінний від інших одиниць (у межах даного класу мовних елементів) розвиток внутрішньої взаємодії фразеологізмів, внаслідок чого вони істотно відрізняються від інших класів мовних явищ; 4) специфічні внутрішньофразеологічні зв'язки і відношення, які, на відміну від інших мовних одиниць, визначають семантичні і граматичні властивості фразеологізмів; 5) своєрідні зовнішні фразеологічні відношення фраземних знаків, які служать виявом їх спеціального функціонально-комунікативного призначення; 6) інваріантні обмеження мовленнєвих трансформацій фразеологізмів, поза якими видозмінена ФО взагалі неможлива, оскільки вона зумовлює їх дефразеологізацію [Жуков, с. 6].

Деякі інші ознаки ФО подає В. М. Мокієнко. Він пише: "фразеологізми визначаються трьома постійними для стійких сполук характеристиками: роздільною оформленістю, відносною стійкістю (відтворюваністю в готовому вигляді) і експресивністю" [Мокиєнко, с. 17-20]. Виділяючи ці характеристики як основні ознаки фразеологізму, дослідник відзначає, що перші дві з них є властиві мові, а третя - мовленню, що саме аналізом взаємодії кожної із зазначених характеристик можна виявити суперечливу суть фразеологічного сполучення і обмежити обсяг фразеології.

Отже, наведені та інші існуючі в мовознавстві визначення фразеологічних одиниць свідчать про те, що ученими виділяються різні їх ознаки, серед яких, зокрема, можна назвати:

1) семантична цілісність або семантична нерозкладність (В. В. Виноградов, В. Л. Архангельський, В. П. Жуков, М. М. Шанський, Л. А. Булаховській);

2) метафоричність (Б. О. Ларін, О. В. Кунін, В. П. Жуков, О. М. Бабкін);

3) нарізно оформленість (В. П. Жуков, М. М. Шанський, С. Г. Гаврін, Л. Г. Скрипник);

4) відтворюваність (В. В. Виноградов, В. Л. Архангельський, М. М.

Шанський, С. Г. Гаврін, В. П. Жуков, Л. Г. Скрипник);

5) наявність не менше двох повнозначних слів (С. Г. Гаврін, М. М. Шанський);

6) неперекладність іншими мовами (Л. А. Булаховський).

Отже зазначимо, що ФО мови можуть вивчатися у різних аспектах, але вихідними, визначальними завжди будуть ті, які сприятимуть розкриттю основних ознак, що робить фразеологізм фразеологізмом, що виділяє його в окрему одиницю мови. Цілком зрозуміло, що для розкриття диференціальних ознак, як і самої сутності фразеологізму, необхідно їх розглядати у зіставленні, порівнянні з іншими одиницями мови - словом, словосполученням, відзначаючи спільні та відмінні їх риси.

На думку В. Д. Юрченко, фразеологізм як самостійна мовна одиниця характеризується відповідними диференційними ознаками, а саме:

- 1) фразеологічне значення;
- 2) компонентний склад;
- 3) граматичні категорії [Юрченко, с. 11].

Відтак, визначення диференційних ознак ФО дозволяє розглядати фразеологізми як окремі самостійні одиниці мови, відмінні від слова, словосполучення і речення, а разом з тим і як такі, що мають з останніми багато спільного. Так, наприклад, ФО, як і слова, щораз у процесі мовлення ми не конструємо, а відтворюємо як готові мовні одиниці. Крім того, велику кількість фразеологічних одиниць зближує з окремими словами також і та особливість, що ФО (як і слово) характеризується наявністю своєї семантики.

Маючи своє значення і вільно реалізуючи граматичні особливості ФО зближуються з лексемами і функціонально. Вони можуть вступати у синонімічні відношення зі словами і виконувати, як і слова, відповідні синтаксичні функції, наприклад: англ. *not to give a red cent - not to prise somebody*; укр. набити руку - навчитися легко щось робити; збити з пантелику - дезорієнтувати когось, викликати замішання.

Фразеологічна одиниця і слово можуть бути близькими за своїм значенням, тобто виражати спільне поняття, тотожність. Але й ця спільність поняття, яке кожне з цих мовних одиниць виражає, буде спільністю відносною. Фразеологічна одиниця і слово є якісно відмінними одиницями мови. Ця відмінність закладена у їх різній природній основі [Виноградов, с.61-64]. Значення фразеологізму може співвідноситися із значенням слова, що виключає їх тотожність між собою. Крім того, слід мати на увазі, що "фразеологічне значення", на відміну від лексичного, не ускладнене словотворчим значенням, що і становить істотну особливість фразеологічної семантики [Бабкин, с.83-86].

Говорячи про спільні і відмінні риси фразеологічної одиниці і слова, неодноразово підкреслювалось, що фразеологізми мають спільність зі словосполученнями. Ця спільність у першу чергу виявляється в тому, що і фразеологізм і словосполучення - роздільно оформлені одиниці. Але якщо вільні словосполучення щоразу будуються в процесі мовлення за відповідними законами граматики, то фразеологічні одиниці відтворюються як готові, цілісні одиниці автоматично. Значення звичайних синтаксичних одиниць з'являється у процесі спілкування, волею мовця згідно із правилами семантичної поєднуваності слів і словосполучень.

Зазначимо, що фразеологізми слід вивчати не самі по собі, не ізольовано, а в тісному зв'язку з іншими одиницями мови. Сполучаючись у процесі мовлення зі словами, словосполученнями, вони виступають органічними елементами цілісної комунікативної одиниці, беруть активну участь у формуванні її змісту, надають йому особливої виразності, яскравого стилістичного забарвлення.

Отже фразеологічні одиниці розглядаються вченими як самостійні мовні одиниці, що мають ряд ознак, які відрізняють їх від інших мовних рівнів. Водночас ФО є тісно пов'язаними з рівнем слова та речення. Як і будь який мовний рівень, фразеологізми також класифікуються за різними ознаками які розглянемо далі.

1.2 Класифікації фразеологічних одиниць

Класифікацію фразеологізмів здійснюють учені на основі різних ознак. У сучасному мовознавстві відомі кілька типів класифікації фразеологізмів. За семантичною злитістю компонентів розрізняють: а) фразеологічні зрощення; б) фразеологічні єдності; в) фразеологічні сполучення (класифікація В.В. Виноградова).

До них додаються ще фразеологічні вислови (за класифікацією М.М. Шанського). Спробу систематизації стійких (фразеологічних) сполук у функціональному аспекті здійснив С. Гаврин. Класифікація Б.О. Ларіна відбиває етапи розвитку і перебудови первісних вихідних словосполучень. Найбільшого поширення у курсах мовознавства набула класифікація, виконана В.В. Виноградовим на семантичній основі. Він виокремлює три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення (ідіоми), фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.

Фразеологічні зрощення або ідіоми є абсолютно неподільними, нерозкладними словосполученнями, значення яких не залежить від їх лексичного складу. Вони мають повністю затемнене семантичне мотивування. У їх значенні немає ніякого, навіть потенційного, зв'язку із значенням їх компонентів, наприклад: укр. бити байдики - нічого не робити; точити яси, правити теревені - вести пусті безпредметні розмови; англ. *the black dog is on one's back* - нудитися.

Семантична неподільність виникає або підтримується у фразеологічних зрощеннях рядом фактів: наявністю у складі фразеологічних одиниць застарілих слів, незрозумілих для загалу: збити з пантелику; взяти на цугундер; ускочити в халепу; - наявністю граматичних архаїзмів: темна вода во облацех; притча во язицех; втратою у межах фразеологічної одиниці живого синтаксичного зв'язку.

Фразеологічна єдність - це семантично неподільний фразеологізм,

цілісне значення якого вмотивоване значенням компонентів, наприклад: укр. ні пари з уст, тримати язика зубами - мовчати, накивати п'ятами - втікати, міряти воду решетом - безрезультатно працювати; англ. *a shot in the blue* - помилка, промах. Мотивованість фразеологічних єдностей опосередкована. Більшість із них є образними висловами, - причому образний стрижень, на якому вони виникають, може відчуватися більш чи менш виразно: тримати камінь за пазухою; виносити сміття з хати; вивести на чисту воду; накрити мокрим рядном.

Семантична замкнутість фразеологічних єдностей може створюватися також евфонічними чи формально-граматичними засобами - римою, алітераціями: усякої тварі по парі тощо. Фразеологічні єдності можуть виникати і внаслідок синтаксичної спеціалізації фрази, вживання її у певній граматичній формі: нуль уваги; діло табак, внаслідок наявності експресивних відтінків значення: плакали наші гроші.

Третя група за класифікацією В. В. Виноградова фразеологічні сполуки корінним чином відрізняється від фразеологічних зрощень і фразеологічних єдностей. Фразеологічні сполуки утворюються із слів зі скованими, зв'язаними значеннями, що виникають як переносні на базі основного значення.

Фразеологічні сполучення - стійкі вислови, до складу яких входять слова з вільним і фразеологічно зв'язаним значенням. У них цілісне значення впливає з семантики окремих слів: укр. здобути перемогу, делікатне питання, насупити брови, брати участь, вжити заходів; англ. *to drink till all is blue* - допитися до білої гарячки. Поза трьома групами фразеологізмів, віділених акад. В.В. Виноградовим, залишилися народні прислів'я, приказки, примовки, крилаті вислови, термінологічні словосполучення [Виноградов, с. 13].

Прислів'я - це виражений структурою речення народний вислів повчального змісту, який формулює певну життєву закономірність або правило, що є широким узагальненням багатовікових спостережень народу,

його суспільного досвіду. Наприклад: укр. добрий початок - половина справи; громада - великий чоловік; англ. *every cloud has a (або its) silver lining* - нема худа без добра.

Приказка - народний вислів, близький до прислів'я, але позбавлений узагальнювального, повчального характеру, наприклад: укр. проти віку нема ліку; не така лінь, як не хочеться. англ. *that's another pair of shoes* - це зовсім інша справа. Народні примовки - жартівливі, переважно римовані вислови, що вставляються в розмову відповідно до ситуації або у відповідальний контекст, наприклад: Здорові будьте! Яким вітром? Хліб та сіль! Ні пуху ні пера! Кіно й німці.

Крилаті вислови - влучні вислови видатних людей: письменників, учених, державних і політичних діячів: укр. В сім'ї вольній, новій; Борітеся - поборете! англ. *To be or not to be?*

Зберігши три основні класи фразеологічних одиниць за схемою В.В.Виноградова, М. М. Шанський [Шанский] виділяв четвертий клас -- фразеологічні вирази, до яких належать стійкі в своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично подільними, але й складаються цілком із слів з вільним значенням.

Фразеологічні вирази - це такі стійкі звороти мови, які семантично не діляться і складаються з слів із вільним значенням, але в процесі мовлення відтворюються як сталі мовні одиниці. До них належать фразеологічні вислови комунікативного типу (речення). Це прислів'я, приказки, крилаті вислови, народні порівняння тощо: дівка не без щастя, козак не без долі; на словах медок, а на серці льодок; величається, як заєць хвостом; бідний, як церковна миша.

Серед фразеологічних виразів М.М. Шанський розрізняє дві групи:

1) фразеологічні вирази комунікативного характеру, що являють собою предикативні словосполучення, рівноцінні реченню, є цілим висловленням, виражають те чи інше судження, наприклад: людина -- це звучить гордо; хрін від редьки не солодший; мовчання - знак згоди

[Шанский].

2) фразеологічні вирази номінативного типу - це мовне кліше, виражені переважно простим словосполученням: пленарне засідання, ринкові відносини, охорона здоров'я, золоті руки, трудові успіхи, чорне золото. Характером зв'язків слів, що входять до їх складу, і загальним значенням фразеологічні вирази нічим не відрізняються від вільних словосполучень і речень.

Специфікою їх є те, що вони не створюються мовцями, а відтворюються, як готові структурні і значеннєві одиниці. Фразеологічні вирази номінативного характеру, що є сполученням слів, ідентичним лише певній частині речення, є словесною формою того чи іншого поняття і, як і слова, виконують у мові номінативну функцію [Шанский]. Наприклад: трудові успіхи, палії війни, вищий навчальний заклад і тощо.

Класифікація Б.О. Ларіна [Ларин] відбиває етапи розвитку і перебудови первісних вихідних словосполучень, вона включає: а) перемінні словосполучення; б) стійкі словосполучення, що відзначаються наявністю стереотипності, традиційності і метафоричного переосмислення, відходом від первісного значення; в) ідіоми, які відзначаються у порівнянні з стійкими метафоричними словосполученнями більш деформованим, скороченим, далеким від первісного лексичним і граматичним складом і помітним послабленням тієї семантичної подільності, яка зумовлює метафоричність, тобто смислову двоплановість.

Спробу систематизації стійких (фразеологічних) сполук у функціональному аспекті здійснив С. Гаврин [Гаврин]. Вчений виділяє шість основних типів:

1. Образно-виразні стійкі сполуки, до яких належать метафоричні одиниці: пустити червоного півня; гора народила мишу, сполуки з метафоричними компонентами : яблуко незгоди, сталі порівняння: берегти як зіницю ока, евфонізми: із грязі в князі, сталі гіперболи і літоти: гарматою не проб'єш, тавтологічні сполуки: свиня свинею; ливом лити, сполуки, що

створюються на основі поетичного синтаксису: правда -- добре, а щастя -- краще.

Такі експресивно-емоційно забарвлені сполуки відзначаються певною художньою своєрідністю. Вони утворилися не тільки внаслідок звичайного добору слів, але і внаслідок вияву фантазії, гри уяви, що виражається у вдалому переносному вживанні слів, влучності зіставлення, порівнянні тощо.

2. Еліптичні сполуки, що об'єднують усічені стійкі сполуки слів: рад не рад; хоч куди; ні пуху ні пера.

3. Термінологічні фразеологізми, що охоплюють складені терміни науки, техніки, мистецтва та ін.: заломлення променів; річ у собі; колінчастий вал; соціалістичний реалізм; культ особи. Заміна в них одного з компонентів синонімом (пор. ланцюгова реакція -- послідовна реакція) не руйнує термінологічність.

4. Афористичні фразеологізми, що виражають узагальнюючі умовиводи: друзі пізнаються в біді; буття визначає свідомість.

5. Контекстологічні сполуки, які ототожнюються із стійкими утвореннями, що в класифікації В. В. Виноградова називаються фразеологічними сполученнями.

6. Ідіоми -- всі стійкі словосполуки, що втратили внутрішню форму: собаку з'їсти, була не була.

На думку С.Г. Гаврина, такого роду систематизація розкриває природу творення стійких сполук, механізм формування фразеологічного складу мови. Крім того, вона одночасно вказує і на ті функції, які фразеологічний склад мови виконує в мовленні. Образно-виразні сполуки виконують образно-виражальну і одночасно емоційно-експресивну функцію; еліптичні -- лаконізують мову; термінологічні --забезпечують точність; сполуки з узагальнюючими умовиводами вносять у мовлення перлини народно-авторської думки; контекстологічна фразеологія виконує функцію полегшення конструювання мовлення [Гаврин].

А.В. Кунін за типом переосмислення значення виразу поділяв

фразеологізми на фразеологізми-порівняння, фразеологізми-метафори, фразеологізми-метонімії [Кунин, с. 81]. Отже, різні вчені класифікують фразеологізми за найрізноманітнішими ознаками. В даному дослідженні ми розглянемо класифікацію фразеологізмів за типами переосмислення.

1.3 Образність та експресивність фразеологічних одиниць

На природу компонентів ФО існує два протилежні погляди. Одні лінгвісти розглядають структурні складові фразеологічних зворотів як внеслівні утворення, інші ж становлять переважну більшість, визнають слівну природу компонентів.

Незважаючи на те, що компоненти фразеологізму позбавлені основних ознак слова, вони так чи інакше беруть участь в утворенні фразеологічного значення. Внаслідок цього вони наділені певною частиною семантичної самостійності. Словами, але специфічно вжитими, вважає компоненти ФО і О.І. Смирницький. Він із поняттям фразеологічна одиниця пов'язує термін "нарізнооформленість". Поняття "цілооформленість" та "нарізнооформленість" були запропоновані ним [Смирницький, с.26-27]. Зовнішньою ознакою, яка вирізняє слово і ФО, є "цілооформленість слова і нарізнооформленість фразеологізму".

Під нарізнооформленістю слід розуміти особливу будову синтаксичної єдності, яка полягає в тому, що її складові є окремими словами. Цілооформленість полягає в загальному граматичному оформленні всіх складових елементів [Смирницький, с.26-27].

У ході процесу формування фразеологічної одиниці досить вагому роль відіграє прототип ФО, який передуює появі фраземи. Якщо прототип відсутній, то переосмислюються лексеми, що входять до складу даного фразеологічного звороту. Таке явище зумовлене лінгвістичними та

екстралінгвістичними факторами. Отже, фразеологічне переосмислення - це повне або часткове образне перетворення значення прототипу фразеологізму (чи фразеологічного варіанта), яке базується на семантичному зрушенні. Найважливіші типи переосмислення - це порівняння, метафора та метонімія [Мокиєнко, с. 54-56].

Порівняння та метафору В. М. Мокієнко [Мокиєнко] вважає лінгвістичним фактором створення образності. Спільність порівняння і метафори полягає в створенні фразеологічних асоціацій на основі схожості предметів чи явищ. Однак їх різницю слід вбачати перш за все у вираженні змісту. Метафоричний тип переосмислення є найбільш розповсюджений, багато слів набуває метафоричного значення, те саме стосується й словосполучень. В англійській мові багато виразів набуло переносного значення і вживаються при описі дій чи обставин, які більш-менш аналогічні тим, що викликали їх до життя.

Іншим типом переосмислення є метонімія. Вона також слугує для створення образності. Розглядаючи фразеологізми, не можна залишити поза увагою їхні основні риси - образність та експресивність, адже в більшості випадків ці характерні особливості і відрізняють сталі звороти від слів [Виноградов, с. 5]. Говорячи про різні типи переосмислення значення ФО, ми вже згадували поняття образності та засобів її створення.

Спробуємо з'ясувати, що ж є основою образності серед фразем. За словами В.М. Мокієнка [Мокиєнко], підґрунтям цього феномену є здатність створювати наочно-чуттєві образи предметів і явищ. Сила образу полягає в його конкретності, тісному зв'язку з контекстом у широкому розумінні слова. Найбільшу схильність до фразеології виявляють ті вільні сполучення слів, які відображають конкретні явища матеріальної дійсності, пов'язані з життям людини.

Теоретичне обґрунтування понять образності та експресивності знаходимо у О.В. Куніна. Вчений зазначає, що "образність мотивованої ФО створюється в результаті двопланового сприйняття ФО та значення її

прототипа... Чим далі один від одного порівнювані об'єкти, тим яскравіший образ" [Кунин, с.71-74]. Поняття експресивності значно ширше, воно включає і інші категорії: експресивність - це обумовлені образністю, інтенсивністю чи емотивністю виражально-зображальні якості слова чи фразеологізму.

Отже, на основне значення ФО накладаються і інші конотативні значення, які сприяють більш влучному вживанню фразем у мовленні. Пояснення виникнення ФО, їх образного мотивування допомагає глибше проникнути в значеннєвий зміст ФО, науково уявити різні грані фразеологічного образу, оцінити зображальні можливості ФО.

Отже утворення ФО залежить від того наскільки значення прототипу фразеологізму здатне утворити нові наочно-чуттєві образи предметів і явищ та перенести їх на інші об'єкти дійсності. Високим рівнем образності характеризуються фразеологізми до складу яких входять колороніми.

1.4 До питання визначення поняття «колоронім»

З давніх часів феномен кольору цікавить людство. Учені завжди намагалися пояснити це явище, з'ясувати його дію на мозок і психіку. Аналіз наукових розвідок і публікацій з визначеної теми свідчить про те, що колірні лексика (кольороназви, колороніми) постійно віступає об'єктом вивчення лінгвістики, культурології, антропології та психології. Проблема колоронімів розглядається в різних напрямках.

У першу чергу, учені звертають увагу на національно-культурні й індивідуальні характеристики кольоросприйняття. Значний інтерес викликають кольороназви як об'єкт вивчення у перекладознавстві, оскільки при перекладі іншою мовою вибір адекватної лексичної одиниці справляє значний вплив на збереження авторських та стилістичних особливостей

тексту в художньому перекладі.

Кольоросприйняття – це специфічні реакції ока й мозку на частоту коливання світла, з психологічної точки зору. Основні кольоронайменування поділяються на хроматичні (кольорові) та ахроматичні (некольорові). Хроматичні кольори включають сім кольорів спектра: червоний, жовтий, синій, зелений, помаранчевий, небесно-блакитний та фіолетовий. Ахроматичні кольори включають: білий, чорний і сірий. Вони також поділяються на прості та складні, за їх природою.

Сучасна наука розглядає колір як наслідок складного психофізіологічного процесу, який відбувається в організмі людини. З огляду на зростання зацікавленості лінгвістичної спільноти до когнітивних особливостей, зумовленими відмінністю картин світу, науковий пошук у сфері психолінгвістики є досить актуальним. Різні терміни для позначення слів і виразів зі значенням колірних відтінків використовуються у сучасному мовознавстві. Особливий інтерес в даному питанні для нас становить стаття Д. Н. Борисової [Борисова]. Автором був проведений аналіз робіт з вивчення слів та виразів, які в різних мовах позначають колірні відтінки, виділено п'ять тенденцій в термінологічному описі лексичних одиниць з компонентом кольору й уніфіковані різноманітні способи термінологічної номінації в цій галузі.

Перший спосіб характеризується широким уживанням лексики «кольоропризначення» (у роботах А. І. Белова (1988) [Белова], В. А. Московича (1960) [Москович], В. Г. Кульпіна (2001) [Кульпин], С. Г. Тер-Минасовой (2000) [Тер-Минасова, 23-124] та ін. Застосування поняття «кольоропризначення» розуміється Д. Н. Борисовою не як результат – конкретне слово або словосполучення, – а як власне процес. «Кольоропризначення» – це процес позначення кольору в мові, тобто різні способи номінації колірних відтінків» [Борисова, с. 34].

Цей напрямок характеризується різними способами словотворення: позначення кольорів за допомогою іменників (*blue* – синій), прикметників

(*red* – червоний), дієслів (*be blue* – посиніти) та інших частин мови; позначення колірних відтінків за допомогою префіксів і префіксальних слів (*blue-bluest* – синій-пресиній), суфіксів (*grayish* – сіруватий); за допомогою поєднань двох слів (*color strawberry* – кольору суниці); складання основ (*blue-black* – синьо-чорний); Другий спосіб – застосування словосполучення «ім'я кольору» і лексеми «кольоровизначення» (Роботи Р. М. Фрумкіної (1984, 2001) [Фрумкіна, 132-133], В. А. Московича (1960) [Москович] та ін.).

У зарубіжній лінгвістиці наведені вирази співвіднесені з терміном «*colour naming*». Д. Н. Борисова, дослідивши цей термін, дійшла до висновку, що «поняття імені наложити або до граматичного розділу мовознавства (вчення про частини мови), або до ономазіологічного розділу (процесу номінації). З граматичної точки зору термін «ім'я кольору» неправомірне, але даний термін можна використовувати тільки при вивченні базових назв кольорів в номінативному аспекті.

Якщо говорити про периферійні, або неосновні назви кольорів, то тут процес номінації йде за певними моделями (Наприклад, метафоричного перенесення: *sea-green; blue-green; sea green* – колір морської хвилі). Таким чином відбувається процес вторинної номінації» [Борисова, с. 35]. На думку мовознавця, у цьому випадку, поняття «ім'я кольору» не застосовується.

Третій спосіб – це використання у вітчизняному мовознавстві словосполучень «колірний термін», «термін кольору» (англ. «*Colour term*»), вперше застосованих у роботі Б. Берліна і П. Кея «Базова колірна термінологія» («*Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*», 1969) [Berlin, Kay [145]. При аналізі робіт лінгвістів було виявлено, що це словосполучення вживається, зокрема, у роботах Т. В. Г. Кульпіної (2001) [Кульпин] та інших авторів як синонім поняття «кольоропозначення».

Так, зокрема, Д. Н. Борисова [Борисова], В. Г. Кульпіна [Кульпина], припускають, що дане поняття є калькованим лінгвістичним терміном в російській мові. Д. Н. Борисова, розглядаючи зазначені терміни, ставить питання про існування «терміносистеми кольору», в яку входять «терміни

кольору» [Борисова, с. 36]. Вказуючи на колористику як на науку, що вивчає і пояснює явища кольору, вчений використовує терміни «колір», «тон», «контраст», «насиченість», «змішування кольорів», «колорит» тощо. У колористиці не існує конкретного «терміна кольору», а поняття «назва кольору» є лише визначенням колірної відтінку й застосовується також і в інших галузях науки і виробництва. Таким чином, на думку Д. Н. Борисової, вираз «термін кольору» є неприйнятним [Борисова, с. 36].

Четвертий спосіб – уживання описових виразів «найменування з колірним компонентом», «назва кольору», «прикметник зі значенням кольору». Як вважає Д. М. Борисова [Борисова], при написанні наукових робіт ці вирази допустимі як синоніми до терміна «колоронім» з метою уникнення тавтології.

Ще один відносно новий термін «колоронім» був використаний у дисертаційній роботі С. Л. Кир'янової «Семантико-стилістичний потенціал фразеологічних одиниць з компонентом-колоронімом у квебекському і метропольному варіантах французької мови» (2005) [Кирьянова]. Термін «колоронім» використовується в дисертаційній роботі Е. А. Ніколаєвої «Первинне фразоутворення в бельгійському варіанті французької мови: семантичний аспект». За словами даного автора, термін «колоронім» належить Г. Г. Соколовій [Соколова].

Введення термінів «колоронім» (лат. color «колір» + грец. оном «ім'я») і «оказіоналізм-хроматонім» (від грец. chroma «колір» + оном «ім'я») було зумовлено спробою створення і впровадження конкретних термінологічних одиниць. На думку Д.Н. Борисової латинський термін «колоронім» більш вдалий, ніж грецький «хроматонім», оскільки він може бути застосований для позначень назв будь-яких колірних відтінків (у тому числі й ахроматичних); «...інші описові вирази можуть бути використані як синонімічні, щоб уникнути тавтології» [Борисова, с. 36].

Серед них такі терміни, як «кольоропозначення», «кольоронайменування», «слово-кольоропозначення» й деякі інші, є

замінниками-термінами. Як уніфікований термін у роботі прийнятий термін колоронім завдяки його стислості і «прозорості»; термін включає в себе окремі лексеми, словосполучення, ідіоматичні вирази, терміни, за допомогою яких виражається значення кольорів або відтінків (наприклад, *red* – червоний, *dark-brown* – брунатний, *blood-red* – кольору крові, *whiteness* – білизна, *cream-colored* – буланий тощо) [Аркуша].

Феномен кольору є предметом вивчення багатьох фундаментальних наук (природознавства, астрономії, фізики, психології тощо), а останніми роками дослідження колоронімів як прошарку лексики, що відображає сприйняття дійсності певною нацією, дуже поширене в лінгвістиці. Колір вважається психологічно-емоційно-культурним явищем, за допомогою якого передається емоційний та ментальний стан людини, її риси характеру, соціальні та культурні аспекти життя народу [Аркуша].

Термін «колоронім», який використовується як основний термін у роботі Д. М. Полякової [Полякова], включає в себе окремі лексеми, словосполучення, терміни, ідіоматичні вирази, за допомогою яких передається значення кольорів або відтінків. Автор виділяє колороніми різних рівнів у структурі лінгвокольорової системи, у тому числі колороніми п'ятого рівня (гіпоніми базових колоронімів), до складу яких входять застарілі, нечастотні, а також спеціальні колороніми, які можуть використовуватися в складі термінів і номенів у різних сферах професійної діяльності й повсякденному житті, пов'язаних з кольороназвою (дизайн, живопис, реклама, матеріали, продукти харчування, тваринництво, будівництво, виробництво косметичних засобів та ін.) [Полякова, с. 11].

Під лінгвокольоровою системою розуміють особливості, сукупність Під лінгвокольоровою системою розуміють особливості, сукупність всіх лексичних одиниць, що відображають значення кольору в мові. Ця система реалізується у формі колоронімів в окремих лексемах, словосполученнях, термінах, фразеологізмах, за допомогою яких виражається значення кольорів або відтінків. Структура лінгвокольорових систем мов визначається наявністю

в них колоронімів декількох рівнів.

Базові колороніми, або колороніми першого рівня, до яких відносимо прикметники – назви кольорів в англійській та українській мовах становлять основу лінгвокольорової системи: *white* – білий, *black* – чорний, *grey* – сірий, *red* – червоний, *yellow* – жовтий, *green* – зелений, *purple* – фіолетовий, *pink* – рожевий і *orange* – жовтогарячий, а також іменники, дієслова та інші деривати.

Крім базових, у структуру лінгвокольорової системи входять колороніми другого, третього, четвертого, п'ятого рівнів. До колоронімів другого рівня належать двокореневі лексеми, утворені поєднанням основ двох кольороназв за моделлю колір + колір: англ. *blue-green*, *indigo-blue*, *yellow-brown* тощо [Полякова, с. 11].

Колороніми третього рівня представлені широко вживаними назвами базових колоронімів, які уточнюють відтінок (наприклад, *scarlet* – червоний, *emerald* – смарагдовий, *beige* – бежевий, *fulvous* – бурий, *azure* – блакитний, *terracotta* – теракотовий тощо), а також інтенсифікаторами *dark* – темний, *light* – світлий, *pale* – блідий. До колоронімів четвертого рівня належать кольороназви, побудовані за моделлю колір + об'єкт: англ. *dove-coloured*, *fox-coloured*, *khaki-coloured* тощо.

На п'ятому рівні розташовуються словосполучення, які є гіпонімами базових колоронімів: *sage green*, *battle grey*, *Indian ochre*, *Paris blue* і т.д. У цілому, колороніми даних рівнів деталізують і уточнюють основні назви кольорів, оскільки є позначеннями колірних відтінків. Варто також зазначити й граматичний аспект уживання колоронімів у складі ФО. За своєю суттю назви кольорів є прикметниками і в переважній більшості зворотів саме так і вживаються.

Однак, у деяких випадках лексеми на позначення кольору субстантивуються й позначають абстрактні предмети. У фраземі *to wear the purple* колоронім має власне опредмечене значення “влада монарха”; лексеми *green* та *pink* у фразеологізмах *in the green* та *in the pink* також

субстантивуються, набуваючи семантики «розквіт сил». «Гроші» означає колоронім *green* у складі виразу *the long green* [Клюева, с. 11].

Зустрічається вживання колороніма і в функції дієслова. Прикладом може слугувати вислів *whited sepulchre* – лицемір (від *to white* – білити). Існують і такі ФО, де назва кольору виступає як прислівник: *to lie whitely*. У даному випадку лексема на позначення кольору означає «невинно». Виступаючи в ролі іменника, дієслова та прислівника, назви кольорів непрямо вказують на кольорову ознаку або ж пов'язані з психологічним тлумаченням колороніма (як у випадку з *whitely*).

Уживання назв кольорів у складі полісемічних, омонімічних та паронімічних ФО дає підстави стверджувати, що ці лексеми, як компоненти фразеологічних висловів, становлять основу для метафоричного перенесення семантики і є смислоутворювальними елементами. Фразеологізми є справжньою оздобою мови, одним з невичерпних джерел створення образності. ФО це носії життєвого досвіду нації, що яскраво відображають спостереження над навколишнім світом. Це безпосередньо зумовлює особливості вживання фразем у мовленні. Частотність використання сталих висловів прямо залежить від віку людини та від її життєвого досвіду.

Дитина, наприклад, сприймає фразеологізми буквально. Причиною цьому є різниця в типі мислення дорослого та дитини. Мислення як «психологічний процес пізнання, що пов'язаний з відкриттям суб'єктивно нового знання», має зв'язки також із мовою та мовленням. Діти оволодівають мовленням поступово, тому й засвоєння знань, накопичених у процесі розвитку нації, вимагає від них великих зусиль мислення. ФО уживаються, як правило, у розмовній мові та мають ситуативний характер. Мовна ситуація, в якій були вжиті ідіоми, запам'ятовується яскраво й надовго, бо в запам'ятовуванні бере участь емоційна пам'ять, яка певною мірою може бути сильнішою за інші види.

При сприйнятті на слух того чи іншого фразеологізму у слухача одразу виникають позитивні або негативні оцінки почутого, що безпосередньо

впливає на його почуття. У запам'ятовуванні бере участь і образна пам'ять, бо ФО створюють в уяві не прості образи, які виникають при сприйманні слів, а жвавi та яскраві, що зумовлено природою фразеологізмів. Таким чином, як показав аналіз теоретичного матеріалу з проблем вивчення колоронімів, лінгвістика кольору як самостійна наукова дисципліна має власну міцну теоретичну та методологічну базу.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО_СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОЛОРАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

2.1 Структурні особливості фразеологізмів з колоративним компонентом та джерела їх походження

Лексична група «найменування кольору» часто являється об'єктом дослідження лінгвістів. Дослідники декілька десятків мов світу, мовознавці та етимологи виявили ряд універсальних рис в розвитку системи позначення кольору. Встановлено, що практично всі існуючі нині мови на початкових етапах свого розвитку включали всього два слова: чорний і білий. Ці два кольори відображали всю різноманітність кольорів спектру.

Одним із них позначались всі темні кольори, іншим - всі світлі. На наступній стадії розвитку з'являється назва для червоного кольору та його відтінків. З переходом від стадії до стадії на зміну слів, що позначали широкий колірний спектр, приходили нові терміни, які позначали більш тонкі відтінки. На останній, сьомій, стадії в основну групу входило вже 11 термінів.

У структурному відношенні фразеологізми з колоративним компонентом практично не відрізняються від інших ФО (крім, звичайно, наявності компонента, що позначає колір). Вони досить різноманітні за своєю структурою, однак помітні деякі особливості. Найбільшу кількість серед досліджуваних фразеологізмів складають одновершинні звороти: *black diamonds* («чорне золото», кам'яне вугілля), *green winter* (м'яка, тепла зима), *blue-eyed boy* (улюбленець, пустунчик), *red lamp* (публічний дім), *a red herring* (привід для відвертання уваги), *green years* (дитячі роки), *black*

conscience (нечиста совість), *white night* (бездонна ніч) і т. д.

Причому колір, як значущий компонент, виступає лише у небагатьох ФО: у компаративних зворотах: *as white as death* - білий, як полотно, *as green as goossebery* -зелений, як рута, *as black as thunder cloud* -темний, як хмара, *as red as turkey-coch* - червоний, як індик у фразеологізмах, де компаративний компонент постає в ролі іменника (*the long green* - амер.-сл.. долари, гроші), *in the green, in the pink* (у розквіті сил).

На нашу думку це пояснюється тим, що даний тип ФО за структурою подібний до іменникових словосполучень, в яких іменник виступає як головний елемент, а прикметник або інша частина мови - залежний. А оскільки у більшості випадків колоративний компонент має прикметникову природу, то цілком очевидно, що в складі фразеологізму він являється незначущим копонентом.

Значна кількість ФО входить до типу дієслівних фразеологізмів зі структурою фраза з дієсловом в пасивному стані: *to keep the bones green* (мати добре здоров'я), *to be in ones black books* (бути зневаженим кимось, не мати чиеїсь прихильності); *to do (one) brain* (доводити до кінця, дурити), *to show the white feather* (злякатися), *to look at the black side* (песимістично дивитись на щось), *to be not so bleack as one is painted* (бути не такою вже поганою людиною, *to mark with the white stone* (вважати якийсь день найщасливішим).

Меншу кількість фразеологізмів налічують такі структурні типи як ФО зі структурою сурядного і підрядного словосполучення: *black and blue* (побитий, у синцях), *between the devil and the blue sea* (між двох вогнів), *green with envy* (готовий лопнути від заздрощів), *a bit of blue sly* (перспектива на покращення, промінь надії); ФО із структурою простого *They grey mare is better hourse* речення: *Black will bake no ofer hue* (чорну душу не відмиєш), *When blue will newer stain* (порядна людина ніколи не підведе); А також ФО з частково предикативною структурою: *One hiss the black dog on one's back* (він, вона нудиться).

Категоріальне значення дієслівності може бути ускладнене на синтаксичній основі якісно-оціночним елементом, що в свою чергу створює умови для появи категоріальної полісемії, тобто співвіднесеності фразеологізму за категоріальною ознакою з декількома частинами мови. Так, деякі англійські фразеологізми дієслівного типу служать для характеристики або оцінки якостей предмета. З підсиленням оціночного значення дієслівні якості такого виду фразеологізмів помітно послаблюються.

Англійські ФО з колоративним компонентом досить різноманітні за своїм значенням. Вони зустрічаються практично у всіх семантичних групах. Розглядаючи характер проявлення у фразеологізмах категоріального значення, спостерігаються деякі особливості. Серед фразеологізмів, категоріальне значення яких визначається граматично домінуючим компонентом, найбільшу кількість складають іменні фразеологізми.

Колоративний компонент в такому типі фразеологізмів дуже рідко виступає як граматично домінуючий. Це трапляється у тому випадку, коли елемент найменування кольору виступає іменником (*the blue of the plum* «свіжість, краса, чари молодості», *Linholn green* «яскраво зелена тканина» (м. Лінкольн колись славилось виробництвом цієї тканини)). Смілова структура деяких іменних ФО може зазнавати впливу двох протилежних факторів - оціночного значення і категоріального значення предметності. З підсиленням оціночного значення відповідно послаблюється значення предметності, і навпаки.

Показником того, в якій мірі оціночне значення впливає на категоріальне значення предметності, служить синтаксичне вживання іменних ФО в ролі членів речення. Найповніше категоріальне значення предметності проявляється у тих ФО, які можуть вживатися в ролі підмета і навпаки, найбільша ступінь ослаблення категоріального значення предметності спостерігається у ФО, які закріпились у функції іменного присудка. Між цими крайніми випадками чимало перехідних явищ.

Керуючись граматичним (точніше, синтаксичним) критерієм, дані

фразеологізми за наявності в них категоріального значення предметності можна умовно поділити на дві групи.

До першої групи належать іменні фразеологізми, здатні вживатися в якості підмета. Відповідні ФО володіють номінативним значенням і внаслідок цього виступають з ослабленням або вираженим оціночним значенням. Категоріальне значення предметності виражено тут найчастіше і найповніше. Сюди, перш за все, входять фразеологізми не термінологічного значення, а також деякі фразеологізми термінологічного походження, які розвинули в собі переносне значення.

До числа таких виразів відносяться, наприклад: *black gang* «кочегари; група робітників, що розвантажують вугілля», *pink tea* «званий чай», *black day* «важкий, поганий день», *blue blood* «голуба кров, аристократичне походження», *white light* «перен. Безстороннє судження, висновок», *green winter* «тепла зима», *black bottle* «амер. отрута», *red lamp* «публічний дим», *the man in blue* «поліцейський», *the gentleman in black* «жарт. евр. диявол, дідько», *the knight of the green cloth* «картяр», *black - coat brigade* «розм. конторщики, канцелярські робітники», *the black beast* «предмет, об'єкт ненависті».

Наведемо приклади вживання ФО в ролі підмета: *His white light, connected with the crime, embarrassed the jury* (Його безстороннє судження, пов'язане із злочином, спантеличило присяжних). *As the new large consignment of coal was brought, the black gang had to work all the day* (Оскільки привезли нову велику партію вугілля, робітникам довелося працювати весь день).

Друга група об'єднує фразеологізми, здатні вживатися в ролі різних членів речення (іменного присудка, додатка, неузгодженого означення), крім підмета. Категоріальне значення аналогічних фразеологізмів ускладнене наявністю оціночного елемента, з частиною атрибутивності. При цьому в позиції додатка в міру ослаблення оціночного значення підсилюється значення предметності. В позиції ж присудка спостерігається зворотна

залежність - за рахунок підсилення оціночного значення різко ослаблюється категоріальне значення предметності. Наприклад:

He's just graduated from the university, he is a green hand (Він щойно закінчив університет, він недосвідчений).

Mr. Smith didn't want to accept to such a serious work a green hand (Містер не хотів приймати на таку серйозну роботу недосвідчену людину).

Отже, якщо якийсь іменний фразеологізм закріплюється в ролі присудка, то синтаксичне обмеження відображається на смисловій структурі фразеологізму. Подібна ФО послаблює чи втрачає категоріальні ознаки іменника і набуває атрибутивних якостей.

Досить чисельну групу складають дієслівні фразеологізми. Переважна більшість дієслівних фразеологізмів володіє категоріальними значеннями дієслівності, яке не зазнає впливу якісно-оціночного значення і, відповідно, в реченні виступають в якості присудка: *to buy in the red* «зазнавати збитків, дефіциту», *to turn red in face* «почервоніти», *to call the kattle* «ставити комусь у провину те, в чому і сам винен», *to give the blues* «наводити нудьгу на когось», *to go wite* «збліднути».

До фразеологізмів з яскраво вираженим оціночним значенням можна віднести такі: *to look blue* «мати пригнічений вигляд, бути безнадійним», *to be in one's black books* «бути зневаженим кимось», *to look black* «мати незадоволений, злий, похмурий вигляд», *to be not so black as one is gills* «мати здоровий вигляд» та ін.

Значення щойно наведених ФО частіше передається не дієслівним елементом, а іншою частиною мови, зазвичай прикметником, так що роль дієслівного компонента в формуванні категоріального значення відповідних фразеологізмів незначна, навіть ослаблена.

Ад'єктивні фразеологізми приймають на себе функцію постійної віднесеності ознаки до особи чи предмету. Деякі ад'єктивні ФО можуть поєднувати категоріальні ознаки прикметника і дієслова, тобто утримувати в собі якісні і дієслівні відтінки значень. Таке функціонально семантичне

зближення ад'єктивних фразеологізмів з дієслівним проходять на основі іменного присудка (тобто на основі синтагматичних відношень) і пояснюється тим, що між морфологічними і синтаксичним якостями іменних фразеологізмів взагалі і частково в ад'єктивних спостерігається явна невідповідність і протиріччя.

В морфологічному відношенні іменні (в тому числі і ад'єктивні) ФО різко протистоять дієслівним ФО за характером вираження опорного компоненту, а з синтаксичної точки зору і ті, і інші можуть виступати в якості дієслівних фразеологізмів, навіть якщо він вживається лише в функції присудка. Тут можна говорити лише про зближення, а не співпадіння.

Саме в даному виді ФО елемент найменування кольору найактивніше виступає у вигляді граматично домінуючого компонента: *black and blue* «побитий, у синцях», *green with envy* «готовий лопнути від заздрощів», *black as ink* «похмурий, безрадісний», *as white as death* «білий як полотно» і т. д.

Щодо прислівникових ФО, то серед фразеологізмів з елементом, що позначає колір, їх дуже мало. Такі ФО у реченні виступають в ролі обставини (*like blue murder* «дуже швидко, щодуху», *in black and white* «цілком ясно, зрозуміло»). Тому ми не вважаємо необхідним детально зупинятися на них.

Між категоріальним значенням фразеологізмів і їх синтаксичною функцією існує явно виражені співвідношення; так, наприклад, для дієслівних фразеологізмів, що володіють категоріальним значенням дії, типовою синтаксичною функцією є дієслівна функція - функція дієслівного присудка; для іменних фразеологізмів, не ускладнених оціночним значенням, звичною синтаксичною функцією являється функція підмета або додатка і т. п.

Категоріальне значення іменних, ад'єктивних і дієслівних фразеологізмів інколи ускладнюється оціночним елементом, внаслідок цього в цих ФО поступово згасає відповідно категоріальне значення предметності, якості та дії, закріплюється нове категоріальне значення, зумовлене оціночним фактором.

Всі ці зміни проходять в у мовах синтаксичного функціонування фразеологізму, при вживанні ФО в новій, незвичній для неї синтаксичній функції (наприклад, при вживанні іменних фразеологізмів в якості присудка, а дієслівних - в ролі обставини і т. п.).

Крім категоріального значення у фразеологізмах з колоративним компонентом (однак не у всіх) можна виявити чітко виражене оціночне значення. Таким значенням володіють всі ад'єктивні ФО, у даній групі фразеологізмів знаходять вираження власне оціночне значення, тобто таке, яке постійно супроводжує сталий зворот: *a white as lily* «білий як сніг», *black as ink* «похмурий, безрадісний», *black (blue, red) in face* «багровий від гніву», *green with envy* «готовий лопнути від заздрощів», *as gaunt as grey hound* «дуже худий, виснажений».

Щодо іменних та дієслівних ФО, то вони володіють оціночним вживанням, оскільки оціночне значення з'являється лише тоді, коли відповідні фразеологізми функціонують в реченні в ролі присудка, іменного чи дієслівного.

Іменні фразеологізми з оціночним значенням розвивають в собі здатність виступати в якості однорідного присудка по відношенню до інших присудків, виражених прийменником, який служить тут лексичним і граматичним показником оцінки. Це свідчить про високу концентрацію в семантичній структурі ФО, що піддаються аналізу, ад'єктивних визначальних ознак. Такий, наприклад, фразеологізм *a green hand* «людина без досвіду, малодосвідчена», який втратив значення предметності. *He could hardly cope with his work, he was so limited, awkward, a green hand.* Саме через відсутність у таких членів речення як додаток і присудок ознак атрибутивності, оціночне значення іменного ФО може виражатися тільки у ролі іменного присудка.

Дієслівні фразеологізми, що мають здатність виражати оціночне значення, якісну ознаку з категоріальним значенням дії, тобто суміщають протилежні ознаки. Перевага в кожному конкретному випадку буває або на боці якісної ознаки, або на боці динамічної, але ніколи перевага однієї ознаки

не призводить до повного зникнення другої, протилежної ознаки: *to be in one's black books* «бути зневаженим кимось», *to look at the black side* «песимістично дивитись на щось», *to be as black as one paints him* «бути таким, як вважають» і т. п.

Таким чином, в даних фразеологізмах взаємодіють дві протилежно направлені тенденції: з підсиленням оціночного значення відповідно ослаблюються дієслівні якості і, в першу чергу, падає вищо-часова активність, і навпаки: з ослабленням оціночного значення відповідно підсилюється активність вищо-часових форм. Ця закономірність не знає винятків.

Про наявність оціночного значення свідчить такий факт, що ні до одного з перерахованих вище зворотів неможливо поставити граматичні запитання: що робить предмет? Що з ним трапляється? Ні один з дієслівних фразеологізмів не можна перевести в план активного, актуального теперішнього. Оскільки оціночне значення несумісне з коротко тривалістю проявленої ознаки.

Про наявність же дієслівних якостей свідчить та обставина, що відповідні фразеологізми здатні передавати з певними обмеженнями форми часу, виду, особи. Так, фразеологізм *to be not so black as one is painted* «бути не такою вже поганою людиною, не таким страшним як здається» має яскраво виражене оціночне значення і тим не менше здатний вживатися в формі *Past Indefinite* і *Present Indefinite*, а також змінюватися за особами. Наприклад: *Don't be afraid of him/ He is not so black as he is painted* (Не бійся його, він не така вже погана людина). *Though they looked rather strange they were not so black as they were painted* (хоча вони виглядали дивно, вони не такими вже лихими як здавалося). Отже, як бачимо з наведених фактів, оціночне значення фразеологізмів найповніше реалізується, якщо в ФО функціонує в ролі присудка (іменного чи дієслівного).

Як вже згадувалося в першому розділі, компоненти в складі фразеологічного звороту визначають словесні властивості, денотативну спрямованість внаслідок своєї деактуалізації. Однак, не зважаючи на це вони

так чи інакше беруть участь у формуванні фразеологічного значення, тобто наділені певною частиною семантичної самостійності.

У структурі деяких ФО колоративний компонент може сигналізувати про стилістичне забарвлення. На нашу думку, таке забарвлення найточніше реалізується в елементах, що позначають чорний та жовтий колір. Ці компоненти відмічені стилістично зниженою тональністю у складі ФО, оскільки дані кольори мають негативну конотацію. Наприклад, фразеологізм *yellow back* «дешевий, бульварний роман», який передбачає стилістично знижену тональність. Хоча елемент «*yellow*» у складі ФО не зберігає своє конотативне значення («зрадливий, підлий»), однак легко спостерігається його вплив на стилістичне забарвлення звороту в цілому. Відповідно стилістичне забарвлення у фразеологізмі проявляється незалежно від його понятійного значення.

Однак в переважній більшості випадків самі по собі компоненти не впливають на стилістичну тональність фразеологізму. Стилiстичне забарвлення (піднесене чи занижене) виникає зазвичай в результаті метафоричного переосмислення вільних словосполучень такого ж лексичного складу, наприклад: *like blue murder* (розм.), *the gentleman in black* (жрт., евф.), *yellow boy* (сл.) і т. п. В складі аналогічних вільних словосполучень всі слова мають стилістично нейтральне забарвлення.

У складі деяких фразеологізмів колоративний компонент семантично співвідноситься з відповідним словом вільного вжитку. Ступінь семантичної самостійності компонентів тут може бути дуже різноманітною - від ледве вловимої до явно вираженої. В англійській мові зустрічаються, наприклад, такі фразеологізми *black diamonds* «чорне золото, кам'яне вугілля», *to beat black and blue* «побити до синців», *red-letter day* «святковий день», *admiral of the red* «п'яниця з червоним обличчям», *the black country* «чорна країна» (кам'яновугільний та металургійний райони Англії Стафордшир та Йоркшир), *black gang* «кочегари; група робітників, що розвантажує вугілля». Деякі фразеологізми могли виникнути внаслідок метафоричного

переосмислення вільного словосполучення. У таких фразеологізмах, як *black diamonds* та *the black country*, колоративний компонент *black* семантично співвідноситься з іменником вугілля, який фігурує у значенні обох фразеологізмів.

В наведених вище фразеологізмах елемент, що позначає колір являється смисловим центром фразеологізму, оскільки елемент, що означає колір, співвідноситься з системою значень слова *black* (чорний) «колір вугілля», в той час як інші компоненти не виявляють смислової співвіднесеності зі словами *diamonds* і *country* у вільному вжитку. Це свідчить про те, що компонент *black* семантично не згасає, повністю не деактиалізується: в ньому все ще зберігається диференціальний семантичний залишок, пов'язаний з позначенням кольору.

Колоративний компонент як смисловий центр виступає переважно в іменних фразеологізмах (хоча зустрічається і в дієслівних та ад'єктивних). В складі таких ФО колоративні компоненти співвідносяться з вільним значенням слова, а інша частина компонентів втратила семантичний зв'язок зі словами номінативного значення: *red cock* «пожежа», *black gang* «кочегари», *the lonely green* «амер. сл. долари, гроші», *to go white* «збліднути» і т. п.

Найчастіше виділення смислового центру позбавлене реальних підстав. Нак, неможливо виділити смисловий центр в складі фразеологізмів, що втратили внутрішню форму. У цих фразеологізмах проходить повна деактуалізація і граматичної самостійності, наприклад: *yellow day fund* «сл. гроші, що використовуються для підкупу», *white liver* «малодушність, боягузтво», *to call the kettle black* «ставити комусь у провину те, в чому і сам винен». В таких випадках частка участі компонентів у творенні цілісного значення, єдиного образу приблизно однакова.

2.2 Семантичні особливості фразеологічних зворотів з колоративним компонентом

Багатство барв навколишнього світу своєрідно відображається в мові. Символічне значення чорного кольору, що ототожнюється з мороком, зустрічаємо у О.О.Потебні: “Подібно до того, як мороз, наближаючись до вогню, протистоїть йому за деяким символічним значенням, чорний колір, утворюючись від вогню, має значення безладу, ненависті, смутку, смерті, що є протилежним до переносних значень світла” [Потебня,с.314].

Характерною особливістю чорного кольору є те, що для всіх народів він символізує “погане”. В західній традиції це смерть, траур, скорбота, меланхолія, приниження, руйнування. В східній - Ворота Пекла [Ашеулова, с.23].

В чорному кольорі є завершеність. Чорний - “верхівка” темноти - агресивна наполегливість, протест проти своєї долі, абсолютна відмова. Як правило, чорний колір викликає страх (чорна людина, чорний диявол, чорна богиня Калі - у індусів, чорні прапори піратів, чорна кицька). Цей колір символізує пільму і таємницю. А в пільмі - заперечення світла [Груза, с.21].

Однак не завжди чорний - символ зла. Відомо, що в деяких східних країнах цей колір означає траур. Це і колір покаяння. Доведено, що чорний, як і білий, захищає від дії шкідливої енергетики. Ось чому представники духовенства різних країн і вірувань носять чорну одіж [Володарский,с.21]. “Кольором честі... назвав чорний колір... китайський імператор Цинь Шихуан” [Груза, с.21].

Як бачимо, серед тлумачень даного кольору переважають ті, що мають негативний зміст. Так як ми розглядаємо фразеологізми англійської мови, то до уваги будуть братися традиції західної культури.

Повною протилежністю чорного кольору є білий. У слов'ян білий походить від світла та вогню. Білизна - символ краси, любові [56,с.309-310].

На заході цей колір означає святість, чистоту, відвертість, спокій, тріумф духа над плоттю. В той час у східній традиції білий - символ неба, траур. Взагалі, цей колір - це кінцевий пункт яскравості та світла, панування добрих сил.

Червоний, поряд із синім та зеленим, з точки зору фізики, - основний колір світла. До цих трьох додається ще жовтий. Дані чотири кольори не сприймаються як суміші. Колір вогню, або ж червоний, діє на людину збудливо, хвилююче. Деяких він просто дратує. Однак в більшості випадків люди добре ставляться до червоного кольору.

Червоний збуджує, а тому імпонує глядачу. Тому одіж королів, кардиналів була червонною. В одязі духовенства цей колір символізував могутність Бога-Отця. Збуджуючі якості червоного кольору пов'язані з тим, що він асоціюється із пристрастю. Будучи сонячним, теплим, вогняним кольором, він не тільки гріє, а й обпалює. Узагальнюючи тлумачення червоного кольору, зазначимо, що він означає вогонь, кров, життя, пристрасть, любов, екстаз, мучеництво, честь.

Синій колір пов'язаний з фізичною потребою в спокої і з психологічною потребою в задоволеності. Темно-синій викликає повний спокій. Ніщо так не заспокоює і не охолоджує, як гама синьо-блакитних тонів. Таким чином, в західній культурі синій означає чистоту, мир, мрію, істину, інтелект, благочестя, мудрість, непорочність.

За спорідненістю зі світлом (золото і горіти) зелений колір повинен мати ті ж значення, що і світло; але він означає лише молодість, красу і веселість". Взагалі західна традиція трактує його як символ весни, тріумф життя, природи, молодість, веселість, процвітання. Зелений нагадує нам про юність, цвітіння, надію та радість.

Протиріччя в психологічному тлумаченні містить у собі жовтий колір. З одного боку, - колір сонця та сонячного проміння, колір весняних кульбабок, надії. З жовтим пов'язаний стан розкутості, зміни і стану розвитку. Він виражає основну психологічну потребу - розкриття надії в

душі.

Однак, з іншого боку, жовтий буває нав'язливим і зухвало неспокійним. У європейців жовтий завжди вважався кольором зради. Існувала думка, що у тих, хто заздрить та ревнує, відбувається розлиття жовчі, а тому жовтіє шкіра та білки очей. Взагалі у західній традиції жовтий означає ревності, інтелект, інтуїцію, славу, багатство, розкіш.

Сірий - нейтральний. Він повністю позбавлений будь-яких стимулюючих чи психологічних тенденцій. Сірий - це взагалі не територія, на якій можна жити; це тільки межа: межа - як нейтральна смуга [44,с.34].

Як показало дослідження, в англійській мові найбільшу кількість становлять ФО з колоронімом black (24,71%). На другому місці фраземи з компонентом blue (16,86%). Далі у порядку зменшення йдуть такі назви кольорів як white (15,01%), red (14,31%), green (9,47%), yellow (6,47%), gray (2,78%). Серед ФО зустрічаються і такі, до складу яких входять два або більше колороніми.

Входячи до складу фразеологізмів, назви кольорів у деяких випадках втрачають своє первинне значення (ознака кольору) і набувають зовсім інших семантичних відтінків. У певних ФО можна виокремити значення компонента, в інших же це неможливо, бо взаємодія всіх компонентів фраземи породжує її значення. Семантика кожного з компонентів по-різному виявляється в різних типах ФО. Для виявлення певних закономірностей в межах одного типу фраземи слід розподілити їх так, щоб наявно проступала деактуалізація компонента фразеологізму. Оскільки деактуалізація слова у складі ФО безпосередньо пов'язана з переосмисленням значення самого виразу, фразеологізми, до складу яких входить назва кольору, доцільно класифікувати за типами переосмислення. Можна виділити фразеологізми-порівняння, фразеологізми-метафори, фразеологізми-метонімії. Але ми, посилаючись на стилістичний розподіл тропів, вважаємо за доцільне розглядати евфемізми та перифрази в межах метонімії.

На думку багатьох фразеологів найбільш розповсюдженим типом

фразеологічного переосмислення є метафоричне. За визначенням О.В.Куніна, цей тип переосмислення є “переносом найменування з одного денотата на інший, який асоціюється з ним на основі реальної або уявної схожості” [Кунин,с.124]. Фразеологізми-метафори досить образні, і за висловом В.М.Мокиєнка, метафора є “фактором створення образності” [Мокиєнко,с.167]. Ця група ФО найчисельніша.

До неї належать такі фраземи як *to look black, the pot calling the cattle black, to have a fit of blues, once in a blue moon, to show the white feather, white elephant, red cock, to paint the town red, in the green, to turn yellow, the gray mare is the better horse, to see through rose-coloured spectacles, in a brown study, a purple patch, the pink of health* та інші.

З метою з'ясування значення колороніма у складі метафоричних фразеологізмів, варто розглянути дані фраземи як вільні словосполучення.

З колоронімом **Black** в англійській мові існують такі ФО як *devil is not so black as he is painted, black year, black books, the black dog is on one's back, there's a black sheep in every flock, black frost, black in the face, black will take no other hue* та ін.

До складу деяких вільних словосполучень лексема *black* увійшла у переносному значенні. У переосмисленому значенні фразеологізму ця семантика компонента була взята за основу. Виразно проступають наступні значення лексеми *black*:

- поганий, страшний - *devil is not so black as he is painted* (не такий він вже поганий, як його зображують), *to depict in black colours* (представляти в поганому світлі), *to paint smth. black* (показувати в найгірших тонах);

- нещасливий, важкий - *a black year* (чорний, нещасливий рік), *a black day* (важкий, поганий день);

- похмурий, поганий - *black looks* (похмурі, несхвальні погляди), *to look black* (мати незадоволений, похмурий, злий вигляд), *things look black* (справи погані).

Існує група ФО, яких об'єднує значення “потрапляти в немилість”.

Вираз *the black book* означає “чорна книга (до якої заносять прізвища осіб, що підлягають покаранню)”. З ним пов'язані такі фраземи, як *black books* (немилість), *to be in one's black books* (бути зневаженим кимось), *black list* (чорний список) та *black mark* (занесення до чорного списку). Негативне значення цим ФО надає саме колоронім *black*.

Дана назва кольору в деяких фраземах може позначати “нечесність”, наприклад: *black conscience* (чорна, нечиста совість), *black market* (чорний, спекулятивний ринок). У зазначених ФО лексема *black* надає виразу негативного забарвлення. У даному випадку відіграє роль психологічне трактування чорного кольору, який завжди несе на собі відбиток смерті, скорботи, руйнуванн . В деяких сталих висловах чорний колір зводиться до значення “меланхолійний”. Наприклад, *the black dog* (хандра, нудьга) та *the black dog is on one's back* (нудитися).

У фраземах *black art*, *black magic* (чорна магія) та *black sheep* (паршива вівця, негідник, нероба) назва кольору виражає щось зловісне, пов'язане з темними силами. Маючи аналогічне значення ФО *a black sheep* входить до складу прислів'їв *it is not a small flock that has not a black sheep* та *there is a black sheep in every flock*, що означають “в сім'ї не без виродка”. Інші фразеологізми-метафори з компонентом *black* також у своїх значеннях будуть містити “темне”, “сумне” начало. Наприклад, *black beast* (людина, яку ненавидять), *black ox has trod on his foot* (його спіткало нещастя), *to look at the black side of things* (дивитися песимістично) та ін. Звуження семантики спостерігається і у фраземі *a black swan* (чорний лебідь - рідкісне явище, тому фразеологізм позначає аномалію).

Отже, фразеологізми-метафори, до складу яких входить колоронім *black*, переважно за своєю семантикою негативні. Ця лексема є смислоутворювальною для даних фразеологізмів.

Лексема *blue* входить до складу наступних фразеологізмів-метафор: *to be in the blues*, *to drink till's all blue*, *a bit of blue sky*, *true blue*, *to see through blue glasses*, *a blue stocking*, *blue rose* тощо. На відміну від значень колороніма

black, які в більшості своїй несуть негативне забарвлення, семантика компонента blue має більш широкий спектр. Серед значень, яких набуває колоронім blue у складі ФО, можна виокремити наступні:

- нудьга, хандра, смуток - *to be in the blues, to get the blues, to have a fit of blues* (нудитися, хандрити, засмутитися, бути в пригніченому стані), *to give smb. the blues* (наводити нудьгу на когось), *the blue devils* (смуток, нудьга). - безнадійний, поганий - *to look blue* (мати пригнічений вигляд; бути безнадійним), *things look blue* (справи погані, справи гіршають);

- біла гарячка - *to drink till all's blue* (допитися до білої гарячки), *the blue devils* (біла гарячка - друге значення);

- порядний, вірний, постійний - *true blue will never stain* (порядна людина ніколи не підведе), *true blue* (вірна, постійна людина).

Компонент blue у фразеологізмах вживається також для емоційного підсилення вислову, наприклад: *blue fear* та *blue funk*, що означає “переляк”, “панічний страх”. Входячи до складу деяких фразеологізмів, лексема blue у сполученні з компонентом *murder* в різних ФО має різне, неспоріднене значення. Фразеологізм *to cry blue murder* означає “на гвалт кричати”, “горлати, репетувати”; *like blue murder* - “дуже швидко, щодуху”. А вираз *to get away with blue murder* має значення “чинити, як комусь заманеться”, “залишатися непокараним”.

Метафорично переосмислені і наступні ФО, в яких колоронім *blue* не має власної семантики, а увиразнює значення самого фразеологізму. Це такі вирази як *to turn the air blue, to make the air blue* (дуже лаятися, лаяти на всі заставки); *by all that's blue!* (хай йому чорт).

Компонент *blue* зі значенням “небо”, “повітря” увійшов до складу таких фразем: *a bolt from the blue* (як грім серед ясного неба), *to vanish (disappear) into the blue* (піти димом догори; зникнути безслідно), *a shot in the blue* (помилка, промах). Схожість за кольоровою ознакою відображена в наступних метафорично переосмислених ФО: *blue rose* (“блакитна троянда”, щось недосяжне), *blue blood* (“блакитна кров”, аристократичне походження),

blue of the plum (свіжість, краса, чари молодості), *blue in the face* (багровий від гніву). Семантика лексеми *blue* також пов'язується з надією. Фразеологізми *bit of blue sky* та *blue bore* означають “промінь надії”. Що стосується психологічного трактування синього кольору як кольору чистоти, мрії, істини, мудрості, то значення лексеми *blue* у складі ФО не несуть подібного семантичного навантаження.

Серед фразем, до складу яких входить компонент *blue*, є такі, в яких згадана лексема суттєво не впливає на загальне значення ФО. Вона може бути опущена, що не призведе до втрати фразеологізмом своєї семантики. До таких виразів належать *between the devil and the deep blue sea* (між двох вогнів), *de blue* виконує роль означення щодо іменника *sea*, *ta to get away with blue murder* (залишитися непокараним), де *blue* вживається для емоційного підсилення.

Таким чином, за своєю семантикою колоронім *blue* найближче стоїть до *black*. Ці дві лексеми мають подібні значення. Психологічне трактування синього кольору ніяк не впливає на формування значень фразем, до складу яких входить компонент *blue*. Він, в свою чергу, як складова частина ФО набуває власних значень, не пов'язаних з первинною семантикою.

Вирази *white feather*, *white slave*, *white night*, *to wash a blackmoor white*, *lily white*, *at a white heat*, *to bleed white*, *to turn up the whites of one's eyes* та деякі інші належать до фразеологізмів-метафор з компонентом ***white***. Переважну більшість фразем цієї групи становлять такі вислови, де базою для метафоричного переосмислення виступає схожість за кольоровою ознакою. Наприклад: *a white crow* (біла ворона, дивне явище), *the white trap* (біла пастка, отрута, яку вживають для полювання), *white meat* (біле м'ясо - свинина, телятина, курятина), *white frost* (іній, наморозь), *white caps* (білі гребені хвиль, “баранці”), *to hang out the white flag* (здатися, визнати себе переможеним) тощо.

Споріднені за своїм значенням і наступні ФО, складовою частиною яких є компонент *white* у своєму первинному значенні кольору: *white slave*

(біла дівчина, яку експлуатує хазяїн), *white slaver* (поставщик живого товару), *white-slave traffic* (торгівля живим товаром). Колоронім *white* у сполучі з іншою лексемою вживається у деяких ФО для позначення боягузства: *white liver* (малодушність, боягузство), *white feather* (боягузство), *to show the white feather* (злякатися, виявити малодушність). Компонент *white*, виокремлений з даних фразем, не має самостійної семантики, а набуває змісту лише при взаємодії двох лексем ФО.

Але серед фразем з колоронімом *white* є і такі, де дана лексема, зберігаючи первинне значення, впливає на тлумачення всього фразеологізму. В таких ФО семантика компонента *white* дуже близька до психологічного трактування білого кольору як кольору чистоти та невинності. Це такі вирази як *a white man* (порядна, добре вихована людина), *white lie* (невинна брехня, брехня заради порятунку), *to put on a white sheet* (каятися, визнавати прилюдно свої помилки).

Проаналізувавши цю групу фразеологізмів-метафор, можна зробити висновок, що в більшості випадків значення лексеми на позначення кольору (тут *white*) відіграє домінуючу роль при утворенні змісту ФО. Переважно це первинне значення колороніму. Однак психологічний аспект білого кольору також присутній у семантиці розглянутих ФО.

Прикладами фразеологічних метафор з компонентом *red* можуть слугувати вирази *a red cent*, *red cock will crow in his house*, *to act as a red rag acts upon a bull*, *to be in the red*, *to see a red light*, *to paint the town red*, *agony in red*, *the red carpet*. В англійській мові досить розповсюджені фразеологізми, до складу яких лексема *red* увійшла в первинному значенні. Прототип тієї чи іншої ФО переосмислювався завдяки сполучі кольорової ознаки та значення іншої складової частини фраземи. Майже експліцитно виражена семантика таких метафор, як *red man* (червоношкірий індієць) та похідної ФО - *red man's fire* (вогнище по-індійському). Шкіра індіців має червоний відтінок, і лексема на позначення кольору вжита у прямому (первинному) значенні. Однак сама фразема частково переосмислена.

В тому ж прямому значенні компонент *red* увійшов і до таких ФО, як *red meat* (м'ясо - яловичина, баранина), *red in the face* (багровий від гніву), *red-letter day* (святковий, радісний, пам'ятний день). *Red* також може виступати в значенні “щось яскраве”, “те, що кидається в очі”, що прямо пов'язано зі специфікою самого червоного кольору. Така семантика може спостерігатися у ФО *to paint (smth.) red* (зображати щось у яскравій сенсаційній формі), *to paint the town red* (дебоширити, гучно веселитися).

Лексема *red* у субстантивованому вигляді може також позначати “дефіцит”. Це пов'язано з фактом, що збитки в облікових банківських книгах записувалися червоними чорнилами. Значення компонента *red* в даному випадку тяжіє до кольорової ознаки. Прикладом таких фразеологізмів є *in the red* (мати заборгованість, бути в боргу), *to go into red* (зазнати збитків, дефіциту). Мідна монета за своїм кольором також червона, отже *red* у комбінації з лексемою *cent* у переосмисленому значенні фразеологізму трактується як “щось зовсім не цінне”, “ламаний гріш”. Дана словосполучка входить до складу і інших ФО: *not to care a red cent* (ані трохи не цікавитись), *not worth a red cent* (ламаного гроша не вартий), *not to give a red cent* (зовсім не цінувати), *not to have a red cent* (зовсім не мати грошей).

За кольоровою ознакою колоронім *red* увійшов і до фразеологізмів, складником яких є іменник *herring*. Копчений оселедець набуває червонуватого кольору. Але прототип *a red herring* метафорично переосмислився, і фразема стала означати “привід для відвертання уваги, для замилювання очей”. Більш розгорнута фраза *to draw a red herring across the path* має значення “навмисно відвертати увагу дрібницями від головного”.

Червоний як символ попередження, небезпеки є складовою частиною висловів *to see a red light* (бачити або підозрювати небезпеку) та певною мірою таких фразеологізмів, як *red lamp* (публічний дім) та *red-light district* (район публічних домів).

Психологічна асоціація червоного кольору з таким психічним станом як гнів знайшла своє відображення і в мові. Наступні ФО мають саме таку

семантику: *to see red* (скипіти, розлютитися), *red rag* (те, що дратує, бісить), *to act as a red rag acts upon a bull* (сильно дратувати, виводити з себе). Ще одне тлумачення червоного кольору, як кольору пожежі, наявне у виразах *red cock* (пожежа), *red cock will crow in his house* (його підпалять).

Отже, колоронім *red* у складі фразеологізмів-метафор в основному має кольорове навантаження, або значення, яке прямо чи непрямо пов'язане з червоним кольором. Якщо навіть і зустрічаються такі фраземи, де наявне психологічне значення, воно все одно пов'язане з кольоровою ознакою. У складі фразеологізму лексема *red* несе велике семантичне навантаження і суттєво впливає на тлумачення фразу в цілому.

Фразеологічні метафори зі складником **green** такі: *green finger, a green wound, a green wound is soon healed, in the green wood, a green hand, the green light, green winter* та ін. Виокремлюючи лексему *green* зі складу ФО, можна спостерігати наступні її значення:

- квітучий, повний сил: *in the green wood* (у розквіті сил), *in the green tree* (під час розквіту, процвітання), *green old age* (здорова або щаслива старість);

- свіжий: *green wound* (свіжа рана), *a green wound is soon healed* (загоїться, поки весілля скоїться);

- некваліфікований, молодий - *a green horn* (новак, хлоп'я, людина без досвіду), *green labour* (некваліфікована робоча сила), *green year* (дитячі роки), *to see green in one's eye* (вважати когось дурним). Ці значення співпадають і з психологічним розумінням зеленого кольору. *Green* як колір заздрощів зустрічається у таких ФО: *green with envy* (готовий лопнуть від заздрості), *to look through green glasses* (ревнувати, заздрити чиємусь успіху).

Наступні значення як лексеми *green*, так і фразеологізму в цілому пов'язані з кольоровою ознакою. У виразах *green goods* (фальшиві банкноти) та *green goods man* (фальшивомонетчик) зелений колір пов'язаний з зеленим кольором банкнот. Зелений як символ дозволу, є складовою частиною фразем *the green light* (дозвіл) та *to give a green light* (розв'язати руки, дати свободу

дій). Психологічне трактування зеленого кольору, як і кольорова ознака, чітко простежуються у набутті фразеологізмом своєї семантики. Таких фразем, в яких би значення компонента *green* суттєво не впливало б на загальне значення ФО, не виявлено.

Колоронім *yellow* зустрічається у наступних фразеологізмах-метафорах: *to be yellow about the gills*, *yellow jacket*, *yellow dog*, *to turn yellow*, *yellow back*, *yellow journalism* та ін. З такими значеннями як “жовтий” та “золотий” (тобто кольорова ознака) компонент *yellow* увійшов до складу деяких метафорично переосмислених ФО. Це такі вирази як *yellow boy*, *yellow jacket* (золота монета), *yellow flag* (жовтий прапор - як символ карантину), *yellow jack* (жовта пропасниця, лихоманка), *to be yellow about the gills* (мати нездоровий вигляд - жовтий колір зябр свідчить про несвіжість риби). Колоронім на позначення жовтого кольору у складі фразеологізмів може мати і такі значення:

- боягузливий, підлий - *a yellow streak* (нахил до віроломства, боягузтва), *to turn yellow* (злякатися, виявити малодушність), *yellow dog* (підла, боягузлива, нікчемна людина);

- бульварний - *yellow journal* (бульварно-сенсаційний журнал), *yellow journalism* (бульварна преса), *yellow back* (дешевий бульварний роман).

При утворенні семантики фразеологізмів психологічне значення жовтого кольору до уваги не береться. В багатьох випадках саме колоронім *yellow* у складі фразем є смислоутворювальним компонентом.

Фразеологізми-метонімії базуються на метонімічному переосмисленні, що за висловом О.В.Куніна є перносом “найменування з одного денотата на інший, який асоціюється з ним за суміжністю” [Кунин,с.129]. Оскільки метонімія базується на реальному зв'язку об'єкта номінації з тим об'єктом, який вона позначає, то переосмислене значення таких фразеологізмів асоціативно пов'язане з буквальним значенням компонентів. Як було зазначено вище, в межах метонімії ми будемо розглядати перифрази та евфемізми. Хоча межа між ними досить нечітка.

Серед власне фразем-метонімії можна виділити декілька груп:

1) фразеологізми на позначення осіб через елемент її одягу:

- верхня одіж (пальто, жакет, сорочка): *black coat* (священик, піп), *red coat* (англійський солдат), *blue-coat boy* (учень благородної школи), *black shirt* (фашист), *blue jacket* (матрос англійського військового флоту), *black gown* (католицький священик);

- головні убори: *red hat* (звання кардинала), *blue bonnet*, *blue cap* (шотландіць);

- аксесуари: *red tab* (штабний офіцер).

Всі ці вирази пов'язані з носієм того чи іншого одягу. Одяга в даному випадку є елементом, який виступає на позначення цілого. Колороніми в даних метоніміях виступають смислоутворювальними компонентами, завдяки яким відбувається розрізнення семантики даних ФО (пор. *black coat*, *red coat* - в обох фраземах присутня лексема *coat*, отож саме лексема на позначення кольору є смислорозрізнявальною).

2) ФО на позначення людей, до складу яких входить колоронім, що означає колір одягу загалом: *the light blues* (кембріджські студенти на спортивних змаганнях), *the dark blues* (оксфордські студенти на спортивних змаганнях), *gray friar* (монах-францисканець), *black friar* (монах-домініканець). Як і в попередній групі назви кольорів несуть основне семантичне навантаження і вживаються як складова частина цілісного поняття.

3) вислови, які позначають неістоти; їхні складові є частиною того об'єкту, який внаслідок переосмислення став у центрі семантичного ядра даної ФО: *the green cloth* (більярдний стіл), *green room* (артистична вбиральня - колись в них стіни були зеленого кольору), *black bottle* (отрута - назва посуду вживається замість вмісту), *black letter* (старовинний англійський готичний шрифт), *black literature* (книги з готичним шрифтом), *white letter* (латинський шрифт).

Перифраз - це така стилістична фігура, що полягає в заміні назви

предмета (чи явища) описом його найсуттєвіших ознак або вказуванні на їх характерні риси. Колоронім, як складова частина фразеологізму, здебільшого вказує на характерну особливість предмета і тому вживається у буквальному значенні. Із назвами кольорів зустрічаємо наступні фраземи-перифрази: *yellow metal* (золото), *white fuel* (“біле паливо”, гідроенергія), *black gold* (нафта), *black diamonds* (кам'яне вугілля). Дані вислови означають речовини. Зустрічаються і ті, що означають тваринний світ: *the little gentleman in black velvet* (кріт), *the gentleman in brown* (клоп).

Наявні також перифрази на позначення предметів та явищ: *the long green* (гроші), *green stuff*, *green meat* (овочі, зелень), *the blue blanket* (небо). Деякі фразеологізми означають людей (пор. з метоніміями): *priest of the blue bag* (адвокат), *knight of the green cloth* (картяр), *black-coated workers*, *white-collared workers* (трудова інтелігенція), *the red-coated gentry* (британські солдати). Серед перифраз знаходимо і власне авторський - *green-eyed monster* (ревності) у Шекспіра.

Що стосується евфемізмів, то це - явище лінгвосоціального, зумовлене умовами та характером спілкування. Їх можна розглянути з психологічного боку. Такі фраземи як *the black man* та *the gentleman in black* означають диявола. В таких ФО чорний колір символізує світ темряви, де панує сатана.

Отже, до складу метонімічних, перифрастичних та евфемістичних фразеологізмів колороніми входять зі своєю первинною (на позначення кольору) семантикою. Як правило, назви кольорів несуть атрибутивне навантаження. Вони не лише впливають на загальне значення ФО, а й виконують смислорозрізнявальну функцію.

Аналіз ФО за типами переосмислення дозволив виявити певні закономірності семантики колоронімів в межах одного типу. Вони полягають в наступному:

1) до переважної більшості фразем з лексемами на позначення кольорів, дані лексеми увійшли в своєму первинному значенні, позначаючи колір;

2) певний відсоток становлять такі ФО, які містять назви кольорів, що мають психологічне навантаження. Але в деяких випадках психологічне тлумачення зовсім не береться до уваги, колоронім може мати не буквальне, а переносне значення;

3) в залежності від типу переосмислення лексеми на позначення кольору мають різний ступінь деактуалізації. У фразеологізмах-порівняннях колороніми обов'язково позначають колір, в метоніміях цей компонент також має кольорову ознаку, а ось у метафорах, де найвищий рівень переосмислення, ступінь деактуалізації слова найвищий;

4) назви кольорів не лише впливають на загальне значення ФО, що цілком закономірно, а й в деяких випадках виконують смислорозрізнявальну функцію.

ВИСНОВКИ

Термін «колоронім», який використовується як основний термін у роботі Д. М. Полякової, включає в себе окремі лексеми, словосполучення, терміни, ідіоматичні вирази, за допомогою яких передається значення кольорів або відтінків. Автор виділяє колороніми різних рівнів у структурі лінгвокольорової системи, у тому числі колороніми п'ятого рівня (гіпоніми базових колоронімів), до складу яких входять застарілі, нечастотні, а також спеціальні колороніми, які можуть використовуватися в складі термінів і номенів у різних сферах професійної діяльності й повсякденному житті, пов'язаних з кольороназвою (дизайн, живопис, реклама, матеріали, продукти харчування, тваринництво, будівництво, виробництво косметичних засобів та ін.). Зазначимо, що фразеологізми слід вивчати не самі по собі, не ізольовано, а в тісному зв'язку з іншими одиницями мови. Сполучаючись у процесі мовлення зі словами, словосполученнями, вони виступають органічними елементами цілісної комунікативної одиниці, беруть активну участь у формуванні її змісту, надають йому особливої виразності, яскравого стилістичного забарвлення.

Отже фразеологічні одиниці розглядаються вченими як самостійні мовні одиниці, що мають ряд ознак, які відрізняють їх від інших мовних рівнів. Водночас ФО є тісно пов'язаними з рівнем слова та речення. Встановлено, що практично всі існуючі нині мови на початкових етапах свого розвитку включали всього два слова: чорний і білий. Ці два кольори відображали всю різноманітність кольорів спектру.

Одним із них позначались всі темні кольори, іншим - всі світлі. На наступній стадії розвитку з'являється назва для червоного кольору та його відтінків. З переходом від стадії до стадії на зміну слів, що позначали широкий колірний спектр, приходили нові терміни, які позначали більш тонкі відтінки. На останній, сьомій, стадії в основну групу входило вже 11

термінів.

У структурі деяких ФО колоративний компонент може сигналізувати про стилістичне забарвлення. На нашу думку, таке забарвлення найточніше реалізується в елементах, що позначають чорний та жовтий колір. Ці компоненти відмічені стилістично зниженою тональністю у складі ФО, оскільки дані кольори мають негативну конотацію. Наприклад, фразеологізм *yellow back* «дешевий, бульварний роман», який передбачає стилістично знижену тональність. Хоча елемент «*yellow*» у складі ФО не зберігає своє конотативне значення («зрадливий, підлий»), однак легко спостерігається його вплив на стилістичне забарвлення звороту в цілому. Відповідно стилістичне забарвлення у фразеологізмі проявляється незалежно від його понятійного значення.

Компоненти в складі фразеологічного звороту визначають словесні властивості, денотативну спрямованість внаслідок своєї деактуалізації. Однак, не зважаючи на це вони так чи інакше беруть участь у формуванні фразеологічного значення, тобто наділені певною частиною семантичної самостійності. Отже, до складу метонімічних, перифрастичних та евфемістичних фразеологізмів колороніми входять зі своєю первинною (на позначення кольору) семантикою. Як правило, назви кольорів несуть атрибутивне навантаження. Вони не лише впливають на загальне значення ФО, а й виконують смислорозрізнявальну функцію.

Уживання назв кольорів у складі полісемічних, омонімічних та паронімічних ФО дає підстави стверджувати, що ці лексеми, як компоненти фразеологічних висловів, становлять основу для метафоричного перенесення семантики і є смислоутворювальними елементами. Фразеологізми є справжньою оздобою мови, одним з невичерпних джерел створення образності. ФО це носії життєвого досвіду нації, що яскраво відображають спостереження над навколишнім світом. Це безпосередньо зумовлює особливості вживання фразем у мовленні. Частотність використання сталих висловів прямо залежить від віку людини та від її життєвого досвіду.

SUMMARY

The dissertation is devoted to the structural, semantic and functional peculiarities of phraseological units with coloronym component in modern English. Aim of the study is to analyze the structural-semantic and functional features of phraseological units with the coloronym component in English.

Objectives of the study:

1. to consider the place of phraseological units in the language system;
2. to investigate the value of coloronyms in phraseology;
3. to reveal the metaphorical, metonymic and associative-figurative nature of phraseological units with the coloronym component in English;
4. to analyze the structural-semantic features and functioning of phraseological units with the coloronym component.

The object of the study is phraseological units of modern English, whose structure contains the names of colors.

The subject of the research is the semantics of phraseologisms with a coloronym component and the specificity of their functioning, the characteristic features of phraseologisms with coloronyms.

Color perception is a specific reaction of the eye and brain to the frequency of oscillation of the world from a psychological point of view. The main color names are divided into chromatic (colored) and achromatic (non-colored). Chromatic colors include seven colors of the spectrum: red, yellow, blue, green, orange, sky blue, and purple. Achromatic colors include white, black and gray. Consequently, the metonymic, periphrastic and euphemistic phraseological units with coloronym component are characterized by their primary color semantics. Typically, color names carry an attribute impact. Not only do they affect the overall value of phraseological units, but they also perform a sense-distinguishing function.

Key-words: *phraseological units, coloronym component, color perception, semantics, chromatic colors, achromatic colors*